

*ვლადიმერ კეკელია
ესმა მანია*

**ქართულ-კავკასიური მულტიკულტურული ვარიაციები
(ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული მასალების მიხედვით)***

„ზაკუსკები, სადილები ოჯახურად გაჭიმულები: ციღამ მფრინველნი, კავკასიიღამ ყინული, ტყიღამ ნადირნი, ზღვიღამ თევზნი, მოდიოღნენ და მოდიოღნენ: სუფი და ოჩი ევროპიისა, მწუადი ქართული, ფლავი ირანისა, ცივად ბატკანი ავარიისა, ნარინჯ და თურინჯ და სხუანი და სხუანი“¹ – ეს მრავალკულტურული გასტრონომიული გარემო 1853 წელს ზაქათალაში მთავარმართებელ მიხეილ ვორონცოვის მოგზაურობის ერთი დეტალია. რაც უფრო საინტერესოა, ამ მოგზაურობის ერთ-ერთი ორგანიზატორი და ამ გარემოს ასე აღმწერიც ქართველი მოღვაწეა. მიუხედავად პერსონათა, ადგილთა, მოვლენათა დიდი მრავალფეროვნებისა, გასტრონომიულ მულტიკულტურალიზმში ყველა წინააღმდეგობა, ყველა კონფლიქტი დაძლეულია. ასე სასურველი ეკლექტიზმი და კომბინაცია, ბუნებრივია, კავკასიური თანაცხოვრების ყველა სფეროს არ ენება.

მულტიკულტურალიზმი, როგორც გეოპოლიტიკური და ფსიქოლოგიური მოვლენა, სპეციფიკური გეოგრაფიული რეგიონებისთვის არის დამახასიათებელი. ასეთი რეგიონი, პირველ რიგში, ეთნიკურ მრავალფეროვნებას, კონფესიათა სხვადასხვაობას, ტრადიციათა, ზნე-ჩვეულებათა განსხვავებულობას და თითოეული ეთნოსისთვის მათი განუხრელი დაცვის აუცილებლობას გულისხმობს. მულტიკულტურალიზმი, როგორც გეოპოლიტიკური მოვლენა, უფ-

* ნაშრომს საფუძვლად უდევს კავკასიოლოგთა საერთაშორისო სიმპოზიუმზე – კავკასიის ხალხთა ფოლკლორი და ლინგვოკულტუროლოგია – წაკითხული მოხსენება, თბილისი 2012.

¹ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (ხეც.), გრ. ორბელიანის არქ. №256, 1853 წ. ზაქათალა.

რო ხელოვნური პროცესია და მსოფლიო პოლიტიკური სუბიექტების აუცილებელ ჩარევას გულისხმობს; ხოლო, როგორც ფსიქოლოგიური მოვლენა, თავის თავში გულისხმობს ტოლერანტობას. ტოლერანტობა სამედიცინო ტერმინია და ცოცხალი ორგანიზმის მიერ უცხო ქსოვილის, მედიკამენტების შეგუებისა და გათავისების რთულ შინაგან პროცესს ასახავს. ტოლერანტობა მით უფრო ცხოველმყოფელია, რაც მეტი ბრძოლის შედეგადაა მიღწეული. კავკასიური მულტიკულტურალიზმი გეოპოლიტიკურიცაა და ფსიქოლოგიურიც.

ნაშრომი სწორედ გადაკვეთის ამ წერტილების ჩვენების მცდელობაა ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული XIX-XX საუკუნეების ქართული, რუსული, არაბულენოვანი წყაროების მაგალითზე.

ბუნებრივია, ამ შინაგანი დისონანსების ამსახველი წყაროები ყველაზე მეტად ისეთ ცნობილ საზოგადო მოღვაწეთა პირად არქივებში უნდა ვეძებოთ, რომელთაც კავკასიის საკითხისადმი სამეცნიერო თუ კარიერული ინტერესები ჰქონდათ. ამ ადამიანებს, გარდა საჯარო პუბლიკაციებისა (მონოგრაფიები, სტატიები, ოფიციალური მიმოწერა), აქვთ პირადი ჩანაწერები, კერძო ხასიათის მიმოწერა, რაც საჯარო პუბლიკაციისთვის არ არის განკუთვნილი და რაც ყველაზე ნათლად და მკაფიოდ ასახავს სათქმელს, ზოგჯერ კი, როგორც საიდუმლო კომუნიკაცია, კონფრონტაციისთვის საშიშ დეტალებსა და ტენდენციებსაც კი შეიცავს. ამ ტიპის წყაროებში, თავისი ფსიქოლოგიური გახსნილობიდან გამომდინარე, ხშირად მულტიკულტურული ერთიანობის არანორმალურად მძლავრი სურვილიც გამოსჭვივის და მისი უსარგებლობის აუტანელი განცდაც. კავკასია, როგორც, ერთი მხრივ, ქართული ნაციონალური იდენტობის ალტერნატიული წყარო და, მეორე მხრივ, მისი ფატალიზმამდე მისული გარდაუვალობის აუტანელი შეგრძნება, ამ წყაროებისათვის უცხო არ არის.

მულტიკულტურული კავკასიის უნიკალურ სახედ ერთმნიშვნელოვნად შეგვიძლია დავასახელოთ ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე, რუსეთის არმიის გენერალი, კავკასიელ ლიდერებთან დაუღალავად მებრძოლი, ამასთან, ამ ლიდერების მართალი მთიური ბუნების კარგად აღმქმელი, კავკასიაში რუსული პოლიტიკის დანერგვა-გამტკიცების ხელშემწყობი და, ამავდროულად, ამ დამპყრობლური პოლიტიკის არათანამგრძნობი, ქართველი გრიგოლ ორბელიანი.

წარმოდგენილი კვლევისთვის სახელმწიფო თანამდებობასა და პიროვნების შინაგან ეთნიკურ მისწრაფებებს შორის კონფლიქტით მიღებული აზროვნების

ნების პროდუქტი უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ის ფასადური იმიჯები, რომლებიც თავის დროზე მათივე დისკრედიტაციისთვის ნომენკლატურის მიერ ხელოვნურად იქმნებოდა. სხვათა შორის, საინტერესოა, რომ ასეთ გარემოში მოღვაწე ადამიანები ძალიან ხშირად ტრაგიკული ბედისანი არიან. ასეთი იმიჯის მიუხედავად, გრიგოლ ორბელიანის სრულიად განსხვავებულ ფსიქოლოგიურ პორტრეტს გვთავაზობს მისივე არასაჯარო ეპისტოლური მემკვიდრეობა.

იმისათვის, რომ მულტიკულტურული გარემო შეიქმნას, ნებისმიერი ეთნიკური სუბიექტი ჯერ მარგინალიზაციას განიცდის და შემდეგაა დგება გარკვეული თვითმყოფადი ელემენტების დათმობის აუცილებლობის წინაშე. ერთ-ერთ წერილში გრიგოლ ორბელიანი 1878 წელს შაჰ ყიბლა-ალამის² თბილისში ჩამოსვლას შეეხება, რომლის შესახებაც ის ერთგვარი რიტორიკით საუბრობს: „იფიქრე, ყანსა აცვია ჩვენებური პალტო პალონებით, ამაზე მეტი გარუსება იქნებაღა“³

წერილის ეს ფრაგმენტი საინტერესოა მრავალმხრივ. სიტყვით „ჩვენებური“ გენერალი უსათუოდ რუსულს გულისხმობს, მაგრამ გაორებულია, როცა პიროვნული სიმპატიები აშკარად აღმოსავლელი მმართველის ღირსების აღდგენისკენ ძალავს.

შაჰის თბილისში ვიზიტზე საუბრისას მას არ გამორჩენია იმის აღნიშვნა, რომ „თბილისელ ქალებს მხოლოდ მისი მუნდიარის ბრილიანტის ღილები მოეწონათ“⁴

1855 წელს თემირხანშურადან ძმის, ყაფლან ორბელიანისადმი გაგზავნილ წერილში წერს: „როგორა ჰსწავლობს შენი შვილი? თუ მაგის ბედნიერება გინდა, თათრული და სპარსული უნდა ასწავლო კარგად, ზედმიწევნით, თორემ, მერწმუნე, ანგლიურის ენით ეგ პურს ვერ იშოვნის. იმდენი დღეგრძელობა შენ გქონდეს, რამდენჯერ ცხვირში ავიკრან ჩვენმა ყმაწვილებმა თათრულის ენის უცოდინობითა“⁵

როგორც ჩანს, ძმას ძმის რჩევა გაუთვალისწინებია და გროგოლ ორბელიანი მომდევნო წელს კმაყოფილებით სწერს:

„ძალიან მიამა, რომ შენი შვილი სწავლობს სპარსულსა, ნეტავ შარშან ეგ წამომეყვანა აქა, ყარაბაღელი მირზა ჰუსუფი ჩემთანა მყავს, ვაწერი-

² იგულისხმება ირანის შაჰი ნასერ ედ-დინ ყაჯარი (1848-1896).

³ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №193. 1878 წ. თბილისი.

⁴ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №193. 1878 წ. თბილისი.

⁵ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №387. 1855 წ. თემირხანშურა.

ნებ სპარსეთის ისტორიასა, მეტადრე განურცელებია ნადირ შაჰივამ აქამომდის. ამასთან, შენი შვილი ძლიან კარგად ისწავლიდა და რუსულიცა უფრო გაუადვილდებოდა“⁶

საინტერესოა მისი მსჯელობა ჩრდილოეთ კავკასიელი ლიდერის – შამილის შესახებ. კავკასიელ ლიდერთა შეფასებებში გრიგოლ ორბელიანი ერთ განუხრელ ხაზს არ მიჰყვება. თუმცა არის შემთხვევები, როცა ავტორი მას ვაჟკაცობასა და გამბედაობას უწუნებს. მიუხედავად ამისა, მის წერილებში არასდროს იკარგება შამილის როგორც ღირსეული მთიელის სახე. მას არასდროს რჩება ყურადღების მიღმა მთიელი, რომელმაც ზედმიწევნით კარგად იცის სტუმრის, ქალის პატივისცემა, თუნდაც ის მისი ტყვე იყოს. 1854-1856 წლებში შამილთან დატყვევებული ქართველების მდგომარეობას გრიგოლ ორბელიანის არაერთი წერილი ეხება:

„სხვა რევით მშვიდობით არიან ყველანი, და როგორათაც უწინ, შამილ დიდის პატივით ექცევა ტყვეებს, სახლებს უმატებს, პოლსა და ფეჩებს თურმე უშზადებინებს, მაგრამ რაკი ამ საცოდავებს შეუტყვევით შამილის მოთხოვნილებს, ჯავრისგან აღარ არიან... შამილს ერთი მილიონი ფული, თავისი შვილი და რამდენიმე სხვა ტყვეები ეთხოვნა. ფულზედ კიდევ როგორმე შეიძლება მორიგება, უეჭველია, რომ დაიკლებს და იქამდე ჩამოვა, რომ შევიძლოთ მიცემა. მაგრამ შვილის მიცემას იყაბულებს თუ არა ჩვენი ხელმწიფე, არ ვიცი. სხვა ტყვეები, რომელსაც ის თხოულობს, ჩვიდმეტ-თვრამეტის წლის გაგ ზავნილები არიან და ვინ იცის, სად იმყოფებიან. იმათს ძებნაში საქმე გაგრძელდება და შეძლებენ თუ არა ის საცოდავები ამდენი ხნის ტყვეობას, ღმერთმა იცის“⁷

გრ. ორბელიანი ყაფლან ორბელიანს 1855 წელს თემირხანშურადან სწერდა:

„ჩვენი დატყვევებული ქალები, ღვთის მოწყალებით, კარგად იმყოფებიან თავის შვილებითა. ღვთის პატარა ვაჟსა და ჩემს ძმისწულს გიორგის ფეხი აუღვამთ და დაცუცუნებენ. ახლა მოველით და მოველით შამილის შვილის მოსვლასა, რომ მაშინ დაბოლოვდება გამოსხნა მათი და არ იქნა, არ მოვიდა ის წყეული. ჩემი ისაია იყო დარღოში და ძლიან კარგადაც მიეღო ის შამილსა პატივითა“⁸

⁶ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №392. 1856 წ. თემირხანშურა.

⁷ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №325. 1854 წ. თემირხანშურა.

⁸ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №387. 1855 წ. თემირხანშურა.

ქეთევან ორბელიანს:

„ჩვენის ქალების ამბავი ესევ ისეა. ველით და ველით ჩაძაღვლებულის შამილის შვილსა და არ იქნა და არ იქნა მისი მოსვლა და ჩვენც ვართ ასე“.⁹

ყაფლან ორბელიანს: *„გუშინწინ დავით ჭავჭავაძის წერილი მომივიდა ვლადიკავკასიიდან. მწერს, რომ შამილის შვილი ჩაუბარებიათ იმისთვის გასაცვლელად ჩვენს დატყვევებულს ქალებზედ. ღმერთმან ინებოს, რომ მალე და მშვიდობიანად დაგვირგვინდეს ეს საუბედურო საქმე. შამილასაც შეუტყვია თავის შვილის მოსვლა და საჩქაროთ გამოუგზავნია კაცი და წერილი ჩემთან და დავითთან და იხვეწება, მოვრჩეთო“.¹⁰*

საგულისხმოა, რომ, როცა საქმე ეხება შამილს როგორც მამას, მისი სრულიად სხვა პორტრეტი იხატება. ეს დაბნეული, აჩქარებული, შვილის საკეთილდღეოდ თავგადაღებული მამის პორტრეტია. შამილის, როგორც სამხედრო პირის, შეფასებებში გრივოლ ორბელიანი, რომელიც სხვა შემთხვევაში საკმაოდ ზომიერი, თავშეკავებული და გულწრფელია, არცთუ იშვიათად იყენებს არაკორექტულ ეპითეტებს. ამ შეფასებებში მას ბოლომდე ვერ დავეყრდნობით, რადგან სამხედრო საქმე მისთვის, შეიძლება ითქვას, ერთგვარი გართობა, უფრო მეტიც, ვნებაცაა. ეს სამხედრო ჟინი მის წერილებსაც ეტყობა.

„თიბათვეში ამოველ ჯართთა სალათავიაში – წერს გროგოლ ორბელიანი, – სადაცა ვაშენებ ციხესა, – შამილიც იყო აქა დიდის ჯართთა, ქურდსავით ტყეში იღვა და რამდენჯერაც გამოვიდა ტყილამ, იმდენჯერ დამარცხებული, ცხვირაპირ-ჩამტვრეული მორბიდა (ავტორი მთელი ემოციით საუბრობს, თუ როგორ შტიკებზე ააცმევინა, დაზოცა, გაანადგურა, ბაირალი წაართმევინა, აღრიალა და როგორ აიღო კახეთის სისხლი) ბოლოს შამილამ რა ვერა გააწყო რა, აღვა და მიბრძანდა პირგამსვეებული დარლოს, ჯარებიც ჩამოეფანტა. ამასწინათ სალათავიას ნაიბი ჩამოვიდა ჩემთან 116 სულითა და მის შემდეგ ყოველს დღეს გამორბიან ცოლშვილითა“.¹¹ ან კიდევ „ავიღეთ კიდევ ერთი ციხე აშენებული შამილისაგან. მივამტვრიე-მოვამტვრიეთ მათი ცხვირაპირი და ისე გადავჩეხეთ ხეებში“.¹²

⁹ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №328. 1855 წ. თემირხანშურა.

¹⁰ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №388. 1855 წ. თბილისი.

¹¹ ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №395. 1857 წ. სალათავია.

¹² ხეც. გრ. ორბელიანის არქ. №367. 1857 წ. სალათავია.

საგულისხმოა ტყვეების დახსნის პროცესის ამსახველი მასალები, საიდანაც ნათლად ჩანს, რომ მოლაპარაკების პროცესში მხარეთა შორის აშკარად თავშეკავებული, კორექტული, რიგ შემთხვევაში კი მეგობრული ურთიერთობა ჩამოყალიბებულა. ასე, მაგალითად, ბარონი ალექსანდრე ნიკოლაი (1821-1899) აღნიშნავს, რომ გენერალ მურავიოვს, რომელიც ამ დროს მეფის ნაცვლისა და მთავარსარდლის მოვალეობის შესრულებას შეუდგა, იმედიც კი ჰქონდა, რომ ამ მეგობრული ურთიერთობის შედეგად შესაძლებელი იქნებოდა კავკასიის ომის დასრულება. ამ მიზნით იგი შტაბის უფროსის, გენერალ ბარიატინსკის, პირით წინადადებას აძლევს ბარონ ლეონტი ნიკოლაის (1820-1891) შამილთან მეგობრული ურთიერთობა განაგრძოს და ეცადოს, სათანადო სარგებლობა გამოიტანოს აქედან.¹³ მეგობრული ტონის ელფერი დაჰკრავს შამილის ერთ-ერთი ნაიბის, კერძოდ, აუხის ნაიბ ჰაზუს წრილებს, რომლებიც გაიგზავნა გენერალ ბარონ ლეონტი ნიკოლაისთან, რომელიც მაშინ ჰასავ-იურთის ციხე-სიმაგრის კომენდანტი იყო და ტყვეების გაცვლის პროცესში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა. აქვე გთავაზობთ ნაიბ ჰაზუს ზემოთ მითითებული ტენდენციის ამსახველ წერილებს.¹⁴

„მეტად მნიშვნელოვანი თხოვნა მაქვს შენს მაღალ კეთილშობილებასთან: დართე ნება და გამოგზავნე ის ექიმი, ასთარხანი ჩემთან, რათა ნახოს ავადმყოფობა ჩემი და შეამოწმოს ტკივილი ჩემი სხეულისა. ნუ შეუშლი ხელს ჩამოვიდეს ჩემთან თუნდაც ეს დაკავშირებული იყოს სიძნელეებთან. ჩვენ ვცხოვრობთ მეზობლად და ვართ ერთად ახლო ნათესაურ ურთიერთობაში... მშვიდობა მას, ვინც მისდევს კეთილ გზას“¹⁵

და კიდევ: *„იცოდე, რომ ეს შეპყრობილი ტყვე ჯანმურზა არის იმათ-*

¹³ Русская Старина. т. XXXVI. 1882. გვ. 255.

¹⁴ აუხის ნაიბ ჰაზუსა და ჯამალ ად დინის წერილები ბარონ ლეონტი ნიკოლაისთან დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, ბარონ ალექსანდრე ნიკოლაის არქივში. არქივის დამუშავება დასრულებული არ არის. ამდენად, ნიკოლაის არქივიდან დამოწმებული საარქივო მასალა ერთეულის ნომრის მითითების გარეშე მოგვეყავს. ჰაზუს არაბულენოვან წერილებზე იმუშავა და მათი ქართული თარგმანი შეასრულა ეთერ სიხარულიძემ. აღნიშნული ნაშრომის გამოუქვეყნებელი ხელნაწერი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის არქივს შესანახად გადასცა არაბისტმა ნანა ყანჩაველმა. ჰაზუს წერილების ამონარიდებს ე. სიხარულიძის ნაშრომიდან ვიმოწმებთ.

¹⁵ ე. სიხარულიძე, აუხის ნაიბ ჰაზუს წერილები ბარონ ლ. პ. ნიკოლაისადმი (ხელნაწერი).

*განი, რომელზედაც ზრუნვა ჩვენ არ ხელგეწიფება. მას კი, ჩემ გარდა, არა-
ვინ ჰყავს ისეთი, ვინც მასზე იზრუნებს. ვთხოვ, შეამსუბუქო მისი საქმე. ის
არ არის ისეთი მდიდარი, როგორც გგონია და ქართველი ტყვეებიც აღარ
იმყოფებიან ჩემთან. ამით საქმე ვართულდა. კეთილშობილო, გამოავ ზავნე პა-
სუხი... რომელიც იქნება უკანასკნელი პასუხთაგანი“.¹⁶*

ეთნიკური და კულტურული იდენტიფიკაციის კრიზისის მაჩვენებელია შამილის შვილის, ჯამალ ად დინის, წერილები ლეონტი ნიკოლაისთან.¹⁷ ამ წყაროებში კავკასიელი მთიელისთვის გაუცხოების იშვიათ მაგალითებს ვაწყ-
დებით. ეს ტენდენცია არა შეფარვითი და ქვეცნობიერია, არამედ პირდაპირი
და მკაფიოდ გამოხატული. 1855-1857 წლებში დაწერილი აღნიშნული წერი-
ლები იმ პერიოდს განეკუთვნება, როდესაც ჯამალ ად დინი უკვე კავკასიაში
მამასთან იმყოფებოდა. რიგ წერილებს იგი ლეონტი ნიკოლაის მამის კარნა-
ხით სწერდა, სადაც, ძირითადად, ტყვეების გამოხსნაზეა საუბარი, მაგრამ
არის წერილების ჯგუფი, რომელშიც ჯამალ ად დინი ნიკოლაის
მეგობრულად უზიარებდა პირად ტკივილსა და უკმაყოფილებას.

1855 წლის მაისში ის ლეონტი ნიკოლაის ისეთი წიგნების გაგზავნას
სთხოვდა, როგორც არის მსოფლიო ისტორია, რუსული ენის გრამატიკა,
ფრანგულ-რუსული და რუსულ-ფრანგული ლექსიკონი, კრილოვის იგავ-არა-
კები და სხვა.¹⁸ იმავე წლის 29 აგვისტოს წერილში კი სინანულით აღნიშ-
ნავდა, რომ მას რუსულად მხოლოდ წიგნების კითხვის უფლებას აძლევენ,
გაზეთების კითხვას კი უკრძალავენ. წერილში გულახდილად საუბრობს, რომ
რუსეთში სრულიად თავისუფალი იყო, მამასთან კი თავი ციხეში ეგონა.¹⁹

1856 წლის 4 მაისით დათარიღებულ წერილში კი იგი უჩიოდა იმ გა-
რემოს, სადაც, მისი აზრით, მხოლოდ ჭორები, პირფერობა და საკუთარი თავის
განდიდება მეფობდა.²⁰ ის საკუთარი ხალხის შესახებ ერთგვარი ამრეზი-
თა და უკმაყოფილებით საუბრობდა: „რომ არა მამა, ამ ადგილას თვით ეშმა-

¹⁶ ე. სიხარულიძე, აუხის ნაიბ ჰაზუს წერილები ბარონ ლ. პ. ნიკოლაი-სადმი.

¹⁷ ალექსანდრე ნიკოლაიმ წერილების ნაწილი (5 ერთეული, ზოგიერთი კუპიურებით) 1882 წელს გამოაქვეყნა, იხ: Русская Старина, т. XXXVI, 1882, გვ. 276-278. გამოუქვეყნებელია 13 ერთეული.

¹⁸ ხეც. ალექსანდრე ნიკოლაის არქივი. ჯამალ ად დინის წერილი ლეონტი ნიკოლაის. 1855 წელი.

¹⁹ ჯამალ ად დინის წერილი ლეონტი ნიკოლაის. 1855 წელი.

²⁰ ჯამალ ად დინის წერილი ლეონტი ნიკოლაის. 1855 წელი. იხ. აგრეთვე: Русская Старина. т. XXXVI. 1882, გვ. 277-278.

იც კი ვერ დამაკავებდაო“²¹ საკუთარი ხალხის მიმართ მისმა ასეთმა დამოკიდებულებამ ისიც მოიტანა, რომ ჩრდილოეთ კავკასიელები მას რუსების ჯაშუშად მიიჩნევენ.

ცალკე აღნიშნას მოითხოვს მისი 1856 წლის 6 დეკემბრით დათარიღებული წერილი, სადაც ის სიხარულით საუბრობს იმ ცნობის შესახებ, რომ ღავით ჭავჭავაძის სოფ. შილდამი დაკარგული მცირეწლოვანი ასული ნაპოვნია და ძმასთან ერთად იმყოფება.²² ჯამალ ად ღინის პიროვნული გაორება და იმ სამყაროსგან გაუცხოება, რომელსაც იგი თავდაპირველად ეკუთვნოდა, მის ავტოგრაფზეც კარგად აისახა. მისი მწყობრი, ჰარმონიული რუსული ხელწერა ერთგვარი შინაგანი კომფორტის გამოხატულებაც კი არის.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება იაკობ გოგებაშვილის ერთი ნაკლებად ცნობილი ნაშრომი, სახელწოდებით *«Кризис в грузинской церковно-приходской школе»*,²³ რომელიც, სავარაუდოდ, 1900-იან წლებში საგანგებოდ რუსულ ენაზეა დაწერილი. ის შეიცავს ცნობებს მთელი კავკასიის და შუა აზიის რეგიონის გეოპოლიტიკური ვითარების, განვითარების რეალური და პოტენციური ტენდენციების, შესაძლო გეოპოლიტიკური ვარიაციების შესახებ. სტატიამ რუსეთის იმპერია შეფასებულია როგორც ამ რეგიონებში გავრცელებული პოლიტიკის ერთპიროვნული განმსაზღვრელი. იაკობ გოგებაშვილი ამიერკავკასიის ქვეყნების მდგომარეობას ასე აღწერს: *„ამიერკავკასიაში არსებობისათვის სამი ერი იბრძვის: თათრები, რომლებიც რაოდენობით, ფაქტობრივად, I ადგილს იკავებენ, ქართველები, რომელთა რიცხვი თითქმის 1,5 მილიონია და სომხები, რომელთა რაოდენობა საქართველოს რუსეთთან შეერთებამდე ოთხჯერ ჩამორჩებოდა ქართველთა რაოდენობას, ახლა კი თითქმის გაგვითანაბრდნენ და მატერიალური სიმდიდრითაც ბევრად აღგვემატებიან“*²⁴

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ზემოთ მოყვანილ ციტატაში ი. გოგებაშვილს საგანგებოდ დაჰყავს სახელმწიფოებრივი ინტერესები ეთნიკურ ინტერესებამდე. სახელმწიფოებრიობის პრეტენზიების არმქონე ეთნოსზე საუბარი იმდროისთვის, რასაკვირველია, ბევრად უსაფრთხო იქნებოდა. თანაც ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ არა მხოლოდ ვიწროკუთხური სეპარატიზმია მძლავრი ია-

²¹ ხეც. აღექსანდრე ნიკოლაის არქივი; იხ. აგრეთვე: Русская Старина. т. XXXVI. 1882. გვ. 277.

²² ხეც. აღექსანდრე ნიკოლაის არქივი.

²³ ხეც. ი. გოგებაშვილის არქ. №81.

²⁴ ხეც. ი. გოგებაშვილის არქ. №81.

რალი რუსეთის ხელში, არამედ ერთაშორისი კონფრონტაციებიც, რაც, როგორც წერილიდან ჩანს, გამწვავებული თუ არა, დღის წესრიგში მაინც უნდა მდგარიყო. ამ ტენდენციას ავტორი ქვემოთ მოყვანილი ციტატის მომდევნო აბზაცში ასე ავითარებს (რაკი აღნიშნული მონაკვეთი, თავისი მაღალი ექსპრესიულობით გამოირჩევა, დედნის ენითვე მოგვყავს): *«Никто не задается мыслью, разчлнить татар и армян, разбить их на мелкие куски. Этою дикою целью задаются только относительно грузин. Но ведь это значит ослаблять единоверные племена в пользу не единоверных, добровольно присоединившихся к России в пользу покоренных силою орудия. Это ли не сказочная слепота!»*.²⁵ ძალიან ხშირად ავტორი რუსული პოლიტიკის ალოგიკური ტენდენციების გამოსავლენ შესანიშნავ კონტრარგუმენტად ერთმორწმუნეობას იყენებს, ერთაშორის თუ ეთნიკურ კონფრონტაციებს – პოლიტიკური აქტივობის მეთოდად.

კავკასია, როგორც კულტურული და გეოპოლიტიკური არეალი, ქართული აზროვნების ერთ-ერთი მაგისტრალური ობიექტია. კავკასიის ე. წ. „ქართული აღქმა“, ბუნებრივია, არ არის ერთმნიშვნელოვანი. საერთო გეოგრაფიული არეალით, მითით საერთო წარმომავლობის შესახებ, საერთო ეთნარქით, საერთო გეოპოლიტიკური ვითარებით, მაგრამ ფუნდამენტურად განსხვავებული რელიგიური და კულტურული ტენდენციებით, განსხვავებული პოლიტიკური ხედვებით, ეს მხარეები მეტად სპეციფიკურ გადაკვეთის წერტილებს ქმნის. სწორედ ამიტომ ახლავს ე. წ. „კავკასიის საკითხს“ ერთგვარი კრძალვა, დელიკატურობა, სწორედ ამიტომ ექცევა ის მკაცრად რეგლამენტირებული პოლიტიკური და კულტურული კორექტულობის ჩარჩოში. ეს გარემოება, ეს ქვეცნობიერი კონფლიქტები კულტურათა დიალოგისთვის მეტად ვიწრო, სპეციფიკურ, მაგრამ საინტერესო და სასარგებლო პერსპექტივას ქმნის.

²⁵ ხეც. ი. გოგებაშვილის არქ. №81.

Vladimer Kekelia

Esma Mania

**GEORGIAN-CAUCASIAN MULTICULTURAL VARIATIONS
(ACCORDING TO MATERIAL PRESERVED AT THE NATIONAL
CENTRE OF MANUSCRIPTS)**

Summary

Caucasus as a cultural and geographical area is one of the main objects of Georgian thinking. The so-called “Georgian perception” of Caucasus, naturally, is not a simple sphere without opposition. According to the whole geographical area, myth of a common origin, common ethnarch, common geopolitical situation, and with fundamentally different religious and cultural tendencies, political views, these localities create very specific points of intersection. Exactly that is why so-called “Caucasus problem” is accompanied by some veneration, delicacy, and is placed in the frameworks of sternly regulated political and cultural correctness. These circumstances, subconscious conflicts create a narrow and specific direction for a cultural dialogue.

The aim of our paper is to show exactly these points of intersection according to the Georgian, Russian sources and those written in Arabic (personal archives of Iakob Gogebashvili, Grigol Orbeliani, Baron Alexander Nikolai, ROS-fund) of the 19th-20th centuries preserved at the National Centre of Manuscripts. This material offers following research issues:

1. Caucasus as the alternative way of the Georgian identity.
2. Psychological portraits of the leaders of Caucasus and the interrelation problems of their Georgian versions.
3. Problem of subconsciously divided Caucasus due to the Russian influence.